

STRATEGISCH BEHEERPLAN OOSTVAARDERSWOLD

Uitgangspunten voor aanplant, beheer en monitoring

Juli 2010

Hoofdstuk 1. Aanleiding, inleiding en aanpak

1.1. Aanleiding

Ten behoeve van de besluitvorming rond de Structuurvisie OostvaardersWold is in juni 2009, op initiatief van de Commissie Ruimte, een studiemiddag gehouden over de grote grazers in OostvaardersWold. Gebleken is dat bij Provinciale Staten van Flevoland een aantal vragen leeft over de relatie tussen grote grazers en het in de Structuurvisie geschetste en gewenste bos- en landschapsbeeld van OostvaardersWold. Een belangrijke vraag daarbij is of grote delen van OostvaardersWold door begrazing niet te kaal en te open worden. In het Plan van Aanpak OostvaardersWold is daarom opgenomen dat er een Strategisch Beheerplan wordt opgesteld waarin beschreven wordt welke uitgangspunten gehanteerd worden bij inrichting en beheer om het gewenste bos- en landschapsbeeld zoals beschreven in de Structuurvisie OostvaardersWold te kunnen realiseren.

1.2. Inleiding

Het Strategisch Beheerplan OostvaardersWold (SBP) bevat een aantal belangrijke uitgangspunten met betrekking tot de aanplant van bos en het beheer in en direct na de aanlegperiode van OostvaardersWold (inleidend beheer) op hoofdlijnen in relatie tot begrazing door de grote grazers. De geformuleerde uitgangspunten zijn mede leidend voor verdere inrichting en het beheer en betreffen:

- de wijze en mate van aanplant;
- de begrazing en het inleidend beheer van OostvaardersWold;
- het moment waarop dient te worden ingegrepen indien de ontwikkeling van het verwachte bos- en landschapsbeeld achter blijft.

Het Strategisch Beheerplan OostvaardersWold vormt dan ook een kader voor beheer. Opgemerkt moet worden dat het plan alleen betrekking heeft op het OostvaardersWold en (waar nodig) de overgangen naar de andere gebieden.

1.3. Relatie met andere beheerplannen

Op 27 april 2010 is door Gedeputeerde Staten het concept Natuurbeheerplan 2011 vastgesteld en op 3 juni 2006 door de Commissie Ruimte besproken. Definitieve vaststelling door Gedeputeerde Staten is voorzien op 7 september 2010.

Het Natuurbeheerplan geeft voor alle natuurgebieden binnen de provincie de bestaande en gewenste natuur-of beheertypen weer, en dient als kader voor subsidieverlening. Om vanuit de verschillende (natuur)doelen meer richting te kunnen geven aan het beheer en inrichting van OostvaardersWold, is een zelfstandig leesbare nadere toelichting op het onderdeel OostvaardersWold geschreven. Dit heeft geresulteerd in de “Toelichting op het Natuurbeheerplan Flevoland 2011 Onderdeel OostvaardersWold”. De doelen uit het Natuurbeheerplan behoren tot de belangrijkste kaders van het Strategisch Beheerplan.

Staatsbosbeheer maakt vervolgens voor de natuurgebieden die zij in beheer hebben, waaronder het OostvaardersWold, een feitelijk beheerplan c.q. uitwerkingsplan. Dit Strategisch Beheerplan en het Natuurbeheerplan zijn daarvoor mede kaderstellend.

Daarnaast moet er voor elk Natura 2000-gebied een N2000-beheerplan worden opgesteld. De Dienst Landelijk Gebied en Staatsbosbeheer zijn in opdracht van het ministerie van LNV bezig met het opstellen van een N2000-beheerplan voor de Oostvaardersplassen. Een Natura 2000-beheerplan kent een geheel eigen procedure en opzet. Dit Strategisch Beheerplan gaat niet in op het Natura 2000-beheerplan voor de Oostvaardersplassen.

1.4. Aanpak

Aan ARK Natuurontwikkeling (ARK) is verzocht om een advies voor een Strategisch Beheerplan te schrijven om het door Provinciale Staten gewenste bos- en landschapsbeeld van OostvaardersWold te kunnen realiseren.

ARK heeft de afgelopen twintig jaar internationale ervaring en wetenschappelijke kennis opgedaan op het gebied van uitgestrekte, robuuste en dynamische natuurgebieden, waar natuurlijke processen hun gang mogen gaan en beheer door grote grazers plaatsvindt. Voor haar advies heeft ARK onafhankelijke experts met ruime internationale ervaring op het gebied van begrazing geraadpleegd. Onder meer nationale en internationale experts van de Large Herbivore Foundation,

FREE Nature, Rijkswaterstaat en Rijksuniversiteit Groningen zijn geïnterviewd en verzocht om commentaar op conceptteksten.

Het advies van ARK is, evenals de randvoorwaarden uit het Natuurbeheerplan Flevoland 2011 en het programma van eisen uit de Structuurvisie OostvaardersWold, gehanteerd bij de totstandkoming van dit Strategisch Beheerplan.

Hoofdstuk 2. Inhoudelijke kaders

In de Structuurvisie OostvaardersWold en in het Natuurbeheerplan is een beeld van OostvaardersWold beschreven en een aantal randvoorwaarden geformuleerd voor wat betreft inrichting en beheer van OostvaardersWold. Voorts is een aantal afspraken gemaakt over de compensatie van bos in OostvaardersWold. Deze principes en afspraken zijn bij de totstandkoming van dit Strategisch Beheerplan harde randvoorwaarden geweest.

2.1. Bos- en landschapsbeeld van OostvaardersWold

OostvaardersWold is in de Structuurvisie OostvaardersWold beschreven als een deltasysteem dat zoveel mogelijk gestuurd wordt door een natuurlijke dynamiek van water, wind, seizoensinvloeden en de wisselwerking tussen plant en dier. Een deltasysteem bestaat uit gradiënten, geleidelijke overgangen van droog naar nat, geleidelijke overgangen van klei naar meer zandige bodem en geleidelijke overgangen tussen gebieden met meer en minder begroeiing en verschillende stadia van successie: van open water tot en met bos. Ook is het van belang plekken te creëren die geïsoleerd liggen zoals waterpartijen en eilanden.

Conform de plankaart uit de Structuurvisie OostvaardersWold ontstaat in het noordelijk deel van het OostvaardersWold een moerasachtig gebied met kreken en kleine eilandjes. Dit deel van OostvaardersWold komt aan de westzijde het meeste bos en struweel. Het deel ten zuiden van de Vogelweg wordt droger en is in zijn geheel bosrijker.

Het geschetste en gewenste bos- en landschapsbeeld in OostvaardersWold is onderdeel van het deltasysteem en bestaat overeenkomstig de Structuurvisie OostvaardersWold niet uit perceelsgewijs ingeplante bossen maar dient ten behoeve van landschappelijke en recreatieve waarden bosachtig en gevarieerd te zijn. Dit beeld kan het best getypeerd worden als een halfopen en gevarieerd (in samenstelling en leeftijdsopbouw) boslandschap. Om dit boslandschap te behouden dient het duurzaam vratabestendig te zijn. Als referentie geldt de Stille Kern in het Horsterwold waar door begrazing in de afgelopen tien jaar het gewenste halfopen en gevarieerde boslandschap is ontstaan.

2.2. Randvoorwaarden voor inrichting en beheer

Areaal bos

Op basis van de Structuurvisie OostvaardersWold zal in het OostvaardersWold in 2030 ca 485 ha bos aanwezig zijn.

Binnen het OostvaardersWold zijn diverse compensatieopgaven voor bos opgenomen. Ten behoeve van de Besluit-MER is berekend dat ca. 200 ha van de 485 ha aan bos gerealiseerd moet worden ten behoeve van de compensatieopgaven. Deze 200 ha wordt voor een groot deel ingeplant en zal van daaruit verder spontaan ontwikkelen tot de gewenste 485 ha.

Zonering grazers

Binnen het OostvaardersWold komen een aantal zoneringen. Het leefgebied van heckrunderen en koniks wordt beperkt tot het gebied binnen de grote waterstrengen. De waterstrengen, met een slappe bodemstructuur en altijd watervoerend, vormen een barrière voor koniks en heckrunderen. De populatie heckrunderen en koniks heeft hiermee vooral toegang tot de zones met struinnatuur, en plaatselijk ook tot zones met kijknatuur. De edelherten hebben een ruimer leefgebied en hebben toegang tot de zones met doe-, struin- en kijknatuur. De drie grote grazers kunnen niet komen in het optimaal foerageergebied voor kiekendieven, voor zover dat buiten de kades is gelegen.

Een strikte scheiding dient te bestaan tussen het OostvaardersWold en het landbouwgebied. Overlast over en weer wordt zo veel mogelijk geminimaliseerd. Hiertoe worden binnen het OostvaardersWold bufferzones ingericht en worden hekken rondom het totale gebied geplaatst. Verspreiding van de grote grazers tot buiten het natuurgebied wordt zo voorkomen.

Beheertypen

Zoals aangegeven in het Natuurbeheerplan zijn de geambieerde beheertypen voor het OostvaardersWold: “Rivier- en moeraslandschap” en “Kruiden- en faunarijke akker”. Verreweg het grootste deel van OostvaardersWold zal bestaan uit “Rivier- en moeraslandschap”. Natuurlijke processen van water, wind en bodem kunnen hier zo veel mogelijk een eigen dynamiek volgen. Het gebied kan hierdoor van seizoen tot seizoen en van jaar tot jaar een verschillend aanzien krijgen. Dit mag echter niet ten koste gaan van het gewenste bos- en landschapsbeeld.

“Kruiden- en faunarijke akker” is expliciet bedoeld voor het kiekendieffoerageergebied dat buiten de kade komt te liggen. Dit gebied krijgt een afwijkend beheer dat zo optimaal mogelijk gericht wordt op instandhoudingsdoelstellingen voor de kiekendieven uit de Oostvaardersplassen.

Het Horsterwold en het Kotterbos hebben voor een groot deel eveneens het beheertype “Rivier- en moeraslandschap”. Daarnaast kennen Horsterwold en Kotterbos ook het beheertype “Vochtig bos met productie”.

Hoofdstuk 3. Aanleg en inleidend beheer

Het advies van ARK is om halfopen begraasde gevarieerde bosweides (zogenaamd hudewald) te realiseren. Een dergelijk systeem is goed te vergelijken met het in de Structuurvisie OostvaardersWold beschreven halfopen en gevarieerd boslandschap en past goed in het beheertype “rivier- en moeraslandschap”. Bosweides worden ontwikkeld en in stand gehouden door begrazing, zijn recreatief zeer gewaardeerd en leveren een goede bijdrage aan de biodiversiteit. De wijze van aanplant en inleidend beheer zijn bepalend voor het uiteindelijke resultaat.

3.1. Aanplant en spontane ontwikkeling

De grote afwisseling van bomen, via mantel- en zoomvegetaties naar open bloemrijke graslanden zorgt er voor dat recreanten dit landschap waarderen en tal van dier- en plantensoorten een plek vinden.

Bij perceelsgewijs, op korte afstand van elkaar geplante bomen en doornstruiken, zorgen opgroeiende bomen snel voor schaduw waardoor de doornstruiken wegwijnen. De energie van de bomen zit vooral in het concurreren om zonlicht waardoor ze gevoelig worden voor vraat en ziekten.

Om dat te voorkomen dient het bos bij de inrichting te worden aangeplant met een overdaad aan doornstruiken als beschutting voor de overige soorten. Dit impliceert een groepsgewijze aanplant van bosschages met een mengeling van bomen en struiken, omgeven door een mix aan doornstruiken. Om een bosweide op te starten zal begonnen moeten worden met kleine eilanden: circa 1 tot 2 are groot. Elk eiland heeft maximaal 1 tot 4 loofbomen in de kern, bij voorkeur ver genoeg uit elkaar om ook als volwassen boom elkaar niet meteen weg te concurreren. Het gaat immers om zaadbronnen. Door kieming uit zaad komen er vanzelf meer bomen in de eilanden. Er zijn ook eilanden met alleen struiken.

Deze eilandjes kunnen groepsgewijs enkele meters (5 tot 10m) uit elkaar liggen, maar tussen de groepen van 5 á 10 eilanden moet meer afstand zijn: 50 tot 100m. Zo ontstaat een afwisselend halfopen landschap. Daarbij wordt geadviseerd boom en doornstruik in hetzelfde plantgat te planten.

Voor de ontwikkeling van genoemd boslandschap wordt geadviseerd 20% tot maximaal 50% van de 485 ha bos aan te planten. Voorbij het maximum van 50% ontstaan al snel grote stukken met gesloten bos waarbij concurrentie om zonlicht gaat spelen, doornstruiken in de schaduw wegwijnen en grazers vrij spel krijgen.

Doornstruiken en oneetbare planten spelen een belangrijke rol bij ontwikkeling van bosweides. Juist zij bieden bescherming aan opgroeiende eetbare boomsoorten en zorgen er zo voor dat ook deze in het halfopen en gevarieerd boslandschap kunnen overleven.

Inheems plantmateriaal van autochtone herkomst ontwikkelt zich het beste tot het gewenste halfopen en gevarieerd boslandschap omdat het beter aangepast is aan de Nederlandse omstandigheden en in de praktijk beter bestand is tegen ziektes en vraat. Om die reden adviseert ARK alleen inheems ziektevrij plantmateriaal van autochtone herkomst aan te planten.

Doornstruiken dienen te bestaan uit o.a. sleedoorn, een- en tweestijlige meidoorn, hondsroos, viltroos, bramen, mispel en wegedoorn. Dergelijke soorten zijn goed bestand tegen vraat en verspreiden zich gemakkelijk met worteluitlopers of zaad. Daarnaast zijn ze door bloei en besvorming recreatief aantrekkelijk. Voor boomsoorten komen door de zware klei soorten als inheemse vogelkers, wilde zoete kers, winterlinde, haagbeuk, es, zomereik, veldiep, ruwe iep en steeliep in aanmerking. Op meer zandige plaatsen (bijvoorbeeld rond taluds van ecoducten) kunnen soorten als duindoorn, wilde peer of wilde appel worden ingeplant.

Voor een goede natuurlijke ontwikkeling van het OostvaardersWold is het van belang dat de juiste zaadbronnen in de omgeving aanwezig zijn en dat zaden het gebied kunnen bereiken. Het bestaande struweel en jong bos in onder andere de Grote Trap en erfbeplanting rond de boerderijen vormen kernen van waaruit struweel zich kan ontwikkelen. Deze bestaande kernen lopen bovendien ruim een decennium voor op nieuwe aanplant. ARK adviseert dan ook zo veel mogelijk bestaand bos en struweel in OostvaardersWold te behouden als zaadbron. Vanuit de uitvoering wordt bekeken in welke mate dit mogelijk is.

De meeste aanplant dient volgens ARK plaats te vinden in de gebieden waar de meeste bosontwikkeling is voorzien, en dus ten zuiden van de Vogelweg; bijvoorbeeld het rustgebied voor edelherten, de aanlandingspunten van de ecoducten en de zones met doenatuur. Gelet op een

gevarieerde ontwikkeling van het gewenste areaal halfopen boslandschap verdient het de voorkeur te starten met inplant in het gebied ten zuiden van de Vogelweg en vervolgens het gebied ten noorden van de Vogelweg. Verschillen in inrichtingstempo kunnen benut worden om extra leeftijdsvariatie in aanplant te realiseren.

Bij de keuze van de struwelen is het wenselijk rekening te houden met het soort grazer dat in de betreffende zone kan komen.

3.2. Inleidend beheer OostvaardersWold na aanplant

Bomen en struiken hebben allerlei latente verdedigingsmechanismen tegen vraat die door vraat geactiveerd worden. Afhankelijk van de soort worden in de schors meer antivraatstoffen aangemaakt, worden meer doorns aangelegd, wordt een heel dichte takkenstructuur gevormd of een combinatie hiervan. Zonder vraat concurreren bomen en struiken met elkaar om de aanwezige ruimte en het beschikbare licht. Alle energie is dan gericht op snelle groei. Als grazers toegang krijgen tot bomen en struiken die zo'n ontwikkeling hebben doorgemaakt, dan zijn deze bomen weerloos tegen schilwerk door grazers. Het gewenste bos- en landschapsbeeld wordt dus gestimuleerd en in standgehouden door begrazing.

Anderhalf jaar na inrichting en aanplant dient extensieve begrazing plaats te vinden om het antivraatmechanisme van de bomen en struiken te activeren en o.a. brandnetels en distels terug te dringen. De geplante bomen en doornstruiken zijn dan voldoende geworteld en kunnen niet door grazers uit de grond getrokken worden.

Onder extensief wordt verstaan 1 dier per 3 hectare. Na 5 jaar extensieve begrazing is de ontwikkeling van het gewenste bos- en landschapsbeeld dusdanig dat tot intensieve begrazing kan worden overgegaan.

Opgemerkt moet worden dat na openstelling van OostvaardersWold voor de grote grazers uit de Oostvaardersplassen, het nog enkele jaren duurt voordat zij OostvaardersWold hebben gekoloniseerd en gesproken kan worden over intensieve begrazing.

De extensieve begrazing in de beginfase kan plaatsvinden door edelherten, heckrunderen of koniks. Uit praktische overwegingen adviseert Ark de extensieve begrazing met koniks uit te voeren. Koniks zijn namelijk gemakkelijk hanteerbaar, eenvoudig binnen rasters te houden en publieksvriendelijk. De provincie wil de keuze van de grazer laten aansluiten bij de eindsituatie. Dit betekent dat in de zone tussen de hoofdstrengen en in Kotterbos en Horsterwold extensieve begrazing wordt toegepast met een kleine kudde koniks. In de zone met doennatuur wordt extensieve begrazing toegepast met edelherten.

Indien mogelijk zal in gebieden met bestaande struwelen, zoals de Grote Trap, met begrazing gestart worden.

3.3. Inleidend omvormingsbeheer omliggende gebieden

De reeds aangeplante bossen van het Kotterbos en Horsterwold gaan onderdeel uitmaken van het Oostvaardersland. De Stille kern van het Horsterwold is tot voor kort jaren begraasd door koeien en paarden. Dit heeft geleid tot de ontwikkeling van een bosweide en dus het gewenste halfopen en gevarieerd boslandschap. Om dit boslandschap in stand te houden wordt geadviseerd om, na het plaatsen van rasters, zo spoedig mogelijk de begrazing met koniks voort te zetten.

Het aangrenzend deel van het Horsterwold tussen Stille kern en Gooiseweg wordt met het project Stille Vallei omgevormd met aanplant naar analogie van een bosweide. Dit gebied wordt eveneens anderhalf jaar na aanplant betrokken bij de begrazing van de Stille Kern.

Het Kotterbos wordt eveneens omgevormd tot bosweide. Extensieve begrazing dient ook hier anderhalf jaar na aanplant te worden toegepast. Nadat in het Kotterbos het eerste ecoduct is aangelegd, kan in dit gebied een kudde grote grazers vanuit de Oostvaardersplassen worden toegelaten.

Hoofdstuk 4. Monitoring

Om de ontwikkeling van het geschetste bos- en landschapsbeeld en de afgesproken beheertypen van OostvaardersWold te kunnen volgen dient monitoring plaats te vinden. Na interpretatie van de resultaten van de monitoring kan bepaald worden of de ontwikkeling eventueel moet worden bijgestuurd. Door van meet af aan te monitoren kan op basis van de verkregen informatie ook bepaald worden of de 5 jaar extensieve inleidende begrazing verkort of verlengd moet worden. De resultaten van de monitoring worden aan Provinciale Staten gerapporteerd.

In OostvaardersWold dient in 2030 ca 485 ha bos aanwezig te zijn. Daartoe wordt 200 ha bos aangeplant. Met het eerder beschreven beheer ontwikkelt dit bos zich spontaan tot de gewenste 485 ha. Anderhalf jaar na aanplant zijn de geplante bomen en doornstruiken voldoende geworteld om extensieve begrazing toe te laten. Na nog eens vijf jaar is het bos en struweel dusdanig ontwikkeld dat het resistent is tegen intensieve vraat en spontane bosontwikkeling goed op gang is gekomen. Vanaf dat moment wordt overgegaan op intensieve begrazing. Intensieve begrazing kan dus na 6,5 jaar plaatsvinden.

Voorgaande impliceert dat de uitbreiding van de oppervlakte begroeiing dient te worden gemonitord. Dit gebeurt aan de hand van luchtfoto's. Daarnaast wordt elk kwartaal op een aantal vaste plekken een landschapsfoto gemaakt. Met deze gegevens kan jaarlijks de uitbreiding van het oppervlakte bos alsmede de vegetatiestructuur worden bepaald. Door na 2 jaar en vervolgens eens in maximaal 3 jaar tevens een vegetatiestructuurkaart te maken op basis van deze foto's, is de ontwikkeling van bos en struweel in oppervlakte en samenstelling goed te volgen.

De grote grazers hebben grote invloed op de ontwikkeling van de begroeiing van OostvaardersWold doordat vraat en vertrapping leidt tot kieming, groei en sterfte van struiken en bomen. Om meer gedetailleerde uitspraken te kunnen doen over de relatie tussen de ontwikkeling van de begroeiing en feitelijke invloed van grazers dient gemeten te worden hoeveel grote grazers waar en wanneer aanwezig zijn.

Van belang is ook een aantal proefvlakken van 10X10 meter in te richten met en zonder aanplant om de ontwikkeling van de begroeiing te volgen. De zone met doornatuur dient daarbij als referentie voor een situatie zonder begrazing door koniks en hekrunderen.

De verzamelde gegevens worden betrokken bij de interpretatie van de vegetatiestructuurkaart en landschapsfoto's.

Naast monitoring van grazers en vegetatie dient de beheerder van OostvaardersWold ook monitoring te verrichten om te bepalen of de ontwikkeling van OostvaardersWold in lijn is met de in het Natuurbeheerplan Flevoland afgesproken beheertypen en doelsoorten. Landelijk worden aan de beheertypen kwaliteitsklassen en monitoringsprotocollen toegevoegd, zodat de beheerder op een uniforme wijze de kwaliteit van de beheertype gaat meten. Monitoring van doelsoorten wordt verricht conform landelijk geaccepteerde methodieken en standaarden.

Met beschreven beheer en inrichting neemt het areaal bos jaarlijks toe. Indien blijkt dat in de eerste twee jaar van extensieve begrazing en vervolgens een reeks van 3 jaren de oppervlakte bos en struweel in OostvaardersWold niet toeneemt, is bijsturen aan de orde. Delen van OostvaardersWold worden dan tijdelijk uitgerasterd om herstel te laten optreden. Indien noodzakelijk dient herplant plaats te vinden met vraatbestendig inheems autochtoon plantmateriaal.

Provinciale Staten worden jaarlijks geïnformeerd over de ontwikkeling van de hectaren bos en struweel en vegetatiestructuur en daarmee het geschetste bos- en landschapsbeeld van OostvaardersWold.